

The Use of NLP in the Golestan Saadi Anecdotes with the Emphasis on the Theory of Butterfly Effect

Mousa Zare¹ Kobra Nodehi² Mohammad Ali Khaledian³

1. PhD Candidate, Department of Persian Language and Literature, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran...E-mail: m.zare@iau.ir

2. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran Corresponding Author. E-mail: Kobra.Nodehi@iau.ac.ir

3. Assistance Professor, Department of Persian Language and Literature, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran. Corresponding Author.. E-mail: ma.khaledian@iau.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article Type:

Research Article

Article History:

Received:

10, October, 2023

In Revised form:

29, November, 2023

Accepted:

26, February, 2024

Published Online:

10, March, 2024

The Use of NLP in the anecdotes of Saadi's Golestan with an emphasis on the butterfly effect theory. Neuro Linguistic Programing (NLP) means programming and controlling the language of mind, the art and the knowledge of effective and successful communication. Based on this knowledge, every human communication involves a system or relational space in which each participant has varying degrees of influence. Some members' behavior can have a significant impact, highlighting the importance of identifying the most effective member in the relational system. Therefore, the suggestion of NLP for getting a better result in the communication system is to use the Butterfly Effect Theory. In this regard, NLP utilizes the Butterfly Effect Theory for achieving better results in communication systems. The Butterfly Effect Theory, proposed in physics, aims to discover the most influential individual in a communication system and educate it, as it believes that even the slightest mistake or deviation by the most influential individual may cause the system to collapse. Among the influential works and authors in the realm of didactic literature in Persian language, Saadi's 'Golestan' aims to create balance in communicative situations and enhance harmonious behaviors. Saadi does not consider all the elements present in a communication system to be equally influential. From this perspective, Saadi's views on the management of interconnected social systems and systems can be aligned with the Butterfly Effect Theory. The aim of the present research, after a thorough examination of Golestan in an analytical and descriptive manner, is that the most important members of micro and macro communication systems should be without any intentional and unintentional computational errors. Because the slightest change in them in the wrong direction can lead to the disintegration of that micro or macro system. The result of this research is that everyone can and should, with a precise understanding of their position in a communication system and the impact of their behaviors on that system, prevent the occurrence of chaos. Islamic mysticism, the language of mysticism, mystical story, anecdote.

Keywords:

English Butterfly effect (chaos), N.L.P, Saadi, Golestan, Communication system.

Cite this The Author(s): Zare, M, Nodehi, K, Khaledian, M, A : 2024 The Use of NLP in the Golestan Saadi Anecdotes with the Emphasis on the Theory of Butterfly Effect . Vol. 13, No. 2, Serial No. 32- Autumn-Winter, (47-67).

DOI: [10.22059/jpl.2024.365088.2199](https://doi.org/10.22059/jpl.2024.365088.2199)

Publisher: University of Tehran Press

اربرد ان. ال. پی در حکایت‌های گلستان سعدی با تأکید بر نظریه اثر پروانه (آشوب)

موسی زارع^۱ کبری نودهی^۲ محمد علی خالدیان^۳

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. رایانامه: m.zare@iau.ac.ir

۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. (نویسنده مسئول) رایانامه: Kobra.Nodehi@iau.ac.ir

۳. استادیار زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. رایانامه: ma.khaleidian@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله: علمی- پژوهشی	ان. ال. پی مخفف "Neuro Linguistic Programming" به معنی برنامه‌ریزی و کنترل زبان ذهن، هنر و دانش ارتباط موفق است. بر پایه دانش و اصول ان. ال. پی، در هر تبادل میان انسان‌ها، فضای ارتباط و نظام‌ها مطرح است. در این فضا و نظام، همه اعضا به یک اندازه مهم نیستند؛ یعنی رفتار برخی از این اعضا، می‌تواند بر کل نظام، تأثیر همه جانبه داشته باشد؛ بنابراین، پیشنهاد ان. ال. پی برای دریافت یک نتیجه بهتر در نظام ارتباطی، به کارگیری نظریه اثر پروانه (آشوب) است. اثر پروانه، نظریه مطرح شده در فیزیک، در پی کشف اثرگذارترین مهره در یک نظام ارتباطی است و معتقد است کوچکترین خطا، توسط اثرگذارترین عضو، موجب آشفتگی و از هم پاشیدگی آن نظام خواهد شد. در میان آثار نویسندگان بزرگ ادبیات فارسی، گلستان سعدی در پی ایجاد تعادل در مناسبت‌های ارتباطی و بهبود رفتارهای سازگارانه است. سعدی نیز همه عناصر موجود در یک نظام ارتباطی را به یک اندازه، تأثیرگذار نمی‌داند. از این نگاه، آرای سعدی را در اداره نظام‌ها و سیستم‌های اجتماعی متصل به هم، می‌توان با نظریه اثر پروانه (آشوب) منطبق دانست. هدف پژوهش حاضر، پس از بررسی دقیق گلستان به شیوه تحلیل و توصیف، این است که مهمترین عضوهای سامانه‌های ارتباطی خرد و کلان، باید بدون هیچگونه خطای محاسباتی عمدی و غیر عمدی باشند؛ زیرا کوچکترین تغییر آنها در جهت نامناسب، می‌تواند منجر به از هم پاشیدگی آن سامانه خرد یا کلان شود. نتیجه این پژوهش آن است که هر کس می‌تواند و باید با شناخت دقیق جایگاه خود، در یک نظام ارتباطی و تأثیر رفتارهایش بر آن نظام، از بروز یک آشوب جلوگیری کند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۰۸	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۷	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۰	

واژه‌های کلیدی: ان. ال. پی، اثر پروانه (آشوب)، نظام ارتباط، سعدی، گلستان.

استناد: زارع، موسی؛ نودهی، کبری؛ خالدیان، محمدعلی (۱۴۰۲) کاربرد ان. ال. پی در حکایت‌های گلستان سعدی با تأکید بر نظریه اثر پروانه (آشوب) ادب فارسی، سال ۱۳، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، پیاپی ۳۲، (۴۷-۶۷).

DOI: 10.22059/jpl.2024.365088.2199

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

در سازمان‌ها و نظام‌های اجتماعی، مقام و موقعیت می‌تواند نقش مهمی ایفا کند. رهبر یا مدیر ارشد در ارتباط با دیگر اعضای سازمان یا نظام ارتباطی، حالت مکمل را دارد. با این توضیح که رابطه مکمل، شامل شرایطی است که در آن نقش یک شخص، نقش دیگران را تکمیل می‌کند. مانند رئیس و مرئوس، استاد و دانشجو، کودک و پدر، مادرش. مهمترین وظیفه رهبر یا مدیر ارشد در اجرای نقش مکمل، توانایی یا مهارت برقراری ارتباط موثر است (دیلتر، ۱۳۹۶: ۱۷۵). سعدی در گلستان، رسیدن به تعادل فردی و اجتماعی در فراخانی زندگی، درک بیشتر هر فرد از خویشتن و ارتباط سالم مردم با یکدیگر را در دوره‌ها و شرایط مختلف وابسته به سامانه‌ای متصل به هم می‌داند. سامانه‌ای که در آن، همه اعضا در کنار یکدیگر، ولی با تأثیر و جایگاه متفاوت از هم، قرار می‌گیرند. برخی از این اعضا، به واسطه مقام و جایگاه خود، نقش مکمل را بر عهده دارند. و اینکه سعدی پس از شناسایی در پی آموزش مهارت‌های ارتباطی به مهره‌های اثر گذار این سامانه، از جمله پادشاه، زاهد، استاد، قاضی، مدیر، معلم و درویش است. از نگاه سعدی در این آموزش، برقراری ارتباط موثر که می‌تواند منجر به دوام و حفظ کل سامانه شود؛ مبتنی بر هماهنگی، سازگاری، توافق و پیوند قلبی قوی بین اعضاست. و این مهم، با انعطاف سازگارانة رهبر یا مدیر ارشد سامانه از قبیل پادشاه، قاضی و... به دست می‌آید. قلمرو انسان و سامانه‌های ارتباطی او فراتر از زمان‌ها و مکان‌های گلستان است و همیشه با دنیای محسوس و واقعی رو به روست. در واقع، تربیت انسان شاد و متعادل آرزوی اوست. به همین دلیل پیوسته در جستجوی تعادل و صلح در مناسبت‌های ارتباطی این انسان است.

پرسش‌های بنیادین این جستار، عبارتند از: ۱- از نگاه سعدی، راه یا راه‌های رسیدن به رابطه موفق و سالم در یک سامانه ارتباطی چگونه است؟ ۲- قلمرو جامعه آرام و متعادل در گلستان کجاست و چگونه ایجاد می‌شود؟

سعدی برای ایجاد رابطه موفق و سالم در یک سامانه ارتباطی همه اعضا را به یک اندازه تأثیرگذار نمی‌داند. سلطان و رعیت در یک نظام و سامانه ارتباطی هستند اما با درجه‌ای متفاوت از تأثیر در کنار هم قرار می‌گیرند؛ چراکه از نظر سعدی، خطای سلطان، کل نظام و سامانه ارتباطی را از حالت تعادل و صلح خارج خواهد کرد؛ بنابراین سلطان، موظف است جهت حفظ سلامت و موفقیت کل سامانه، از هر گونه خطای عمدی و غیر عمدی بپرهیزد. قلمرو جامعه آرام در گلستان وجود یک جامعه واحد بشری و جهانیست. سعدی جامعه‌ای آرام را برای مردم جهان، ساختنی و ضروری می‌داند. در این راستا، او معتقد است که یادگیری مهارت‌های ارتباطی توسط عناصر تأثیرگذار جامعه مثل پادشاهان، رهبران، مدیران و شاهدگان، می‌تواند منجر به تعادل و آرامش جامعه جهانی شود.

ان. ال. پی مخفف "Neuro Linguistic Programming" به معنی برنامه ریزی و کنترل زبان ذهن یا مدیریت تسلط بر خویشتن، دارای تعاریف متعدد است که برجسته‌ترین آن مربوط به حوزه ارتباط است. از این نگاه، ان. ال. پی، هنر و دانش برقراری ارتباط و رمز ارتباط موفق است

(برتون، ۱۳۹۷: ۱۱). پایه‌های دانش ان. ال. پی در اوایل دهه ۱۹۷۰ در دانشگاه کالیفرنیا، واقع در سانتاکروز، توسط دو استاد به نام‌های ریچارد بندلر ریاضی دان و جان گریندر زبانشناس، بنا نهاده شد. این دانش، دارای چهار ستون اصلی، برای رسیدن به نتیجه بهتر است که عبارتند از:

۱- تعیین هدف: اصلی ترین عامل پیشرفت در یک کار تمرکز است. برای این کار هدف را ریز و ریزتر کنید تا دقیقاً بدانید دنبال چه چیزی هستید و چه می خواهید؛

۲- استفاده از حواس: درگیری حواس پنجگانه با حاشیه‌ها به جای هدف، بزرگترین تله ذهنی برای هر فرد است؛ بنابراین تیز حسی ضروری است. یعنی به کارگیری همه حواس هنگام تعقیب هدف. این کار، ما را به هدف نزدیک‌تر می‌کند؛

۳- انعطاف‌پذیری: برای رسیدن به نتیجه تا می‌توانید در کارهایی که انجام می‌دهید؛ تغییر ایجاد کنید تا عاقبت به آنچه می‌خواهید برسید. اگر به هدف نرسیدید؛ هدف را کنار نگذارید بلکه راه دیگری را برای رسیدن به هدف انتخاب کنید؛

۴- ارتباط برقرار کردن: دیگران و اطرافیان، در آنچه که می‌خواهید در زندگی به آن نائل شوید نقش دارند. اگر بدانید که چگونه می‌توان ارتباطی مؤثر و عمیق برقرار کرد؛ قطعاً به موفقیت‌های بیشتری دست خواهید یافت (کوپر، ۱۴۰۰: ۱).

در تبادل میان انسان‌ها، فضای ارتباط و نظام‌ها مطرح است. نتایج کنش‌ها و اعمال ما در فضای ارتباط به سوی ما باز می‌گردد اما در این فضای ارتباطی همه عناصر موجود در یک نظام به یک اندازه مهم نیستند یعنی برخی از این عناصر تأثیر همه جانبه دارند. در این ایستگاه برای دریافت یک نتیجه بهتر، ان. ال. پی با نظریه آشوب Butterfly Effect پیوند می‌خورد و در پی کشف اثرگذارترین مهره، در یک نظام ارتباطی و تفهیم او بر این نکته است که این مهره، می‌تواند در ایجاد و جلوگیری یک آشوب در نظام ارتباطی، مؤثرترین باشد (اکونور، ۱۳۹۶: ۱۱۳). تئوری اثر پروانه (آشوب) با خطای محاسباتی در سیستم‌ها یا سامانه‌ها سروکار دارد و در تمامی حوزه‌ها به ویژه در فضای ارتباطات و نظام‌های ارتباطی و اجتماعی کاربرد مؤثرتری دارد. بر پایه نظریه اثر پروانه، قانون در هم تنیدگی کوانتومی در یک نظام ارتباطی وجود دارد. یعنی همه اشیاء در عالم هستی، به یکدیگر ربط دارند و به هم وابسته‌اند و تغییر هر چیزی بر چیز دیگر تأثیر می‌گذارد اما این تغییر اگر از مهمترین عضو باشد چه می‌شود؟ به طور مثال گفته می‌شود اگر در بخشی از کره زمین پروانه‌ای بال‌هایش را به هم بزند در بخش دیگر زمین، ممکن است توفان شود (دادخواه، ۱۴۰۰: ۱۳۲). در فضای ارتباطات و نظام‌ها یک فشار جزئی در جهت مناسب می‌تواند تغییر قابل ملاحظه‌ای به وجود آورد، اما این فشار جزئی و در جهت مناسب، همان تأثیرگذارترین عضو یک نظام یا سامانه ارتباطی است که به آن اصطلاحاً رهبر یا مهمترین عضو آن سیستم می‌گویند (دیلتر، ۱۳۹۶: ۱۹۶)

۱-۱- چارچوب نظری؛ اثر پروانه (آشوب)

نظریه اثر پروانه (آشوب)، در دهه ۱۹۶۰ میلادی توسط ادوارد لورنتس^۱ ریاضیدان و آب و هواشناس آمریکایی مطرح گردید. دلیل اصلی این نامگذاری، شکل نمودارهای خاص آب و هوایی شبیه به بال‌های پروانه است.

شکل ۱- نظریه اثر پروانه (آشوب)

بر اساس این نظریه، حرکت بال پروانه در برزیل می‌تواند موجب بروز توفان در نقطه دیگری از کره زمین شود؛ زیرا می‌تواند در یک لحظه مهم و سرنوشت‌ساز روی فشار هوا تأثیر بگذارد. منظور از بال پروانه در اینجا گراف یا نمودارهای آب و هوایی هستند که به آرامی از روی هم می‌گذرند و به نظر بال‌های یک پروانه را تشکیل می‌دهند. که اگر آن نمودارها با یک کد دقیق معرفی نشوند؛ در فرآیند پیش‌بینی، هر لحظه، شما به جای مواجه شدن با آب و هوای تمیز، باید منتظر توفان فاجعه‌بار باشید. از این نگاه، تئوری اثر پروانه یا آشوب با خطای محاسباتی در سیستم‌ها یا سامانه‌ها سروکار دارد. پدیده آشوب کشف حیرت‌انگیز و بحث برانگیزی نیست که در دو قرن اخیر از راه رسیده باشد. این نظریه اندیشه اسطوره‌ای است چنانکه در عهد باستان هزیود^۲ شاعر یونانی قرن هشتم پیش از میلاد با سرودن منظومه «پیدایش خدایان» می‌گوید: «نخست آشوب به وجود آمد» و سپس زمین و هر آنچه پایدار است (سردار، ۱۳۹۴: ۶). هیجان‌انگیز بودن نگرش آشوب به این دلیل است که جهانی را به نمایش می‌گذارد که در عین پیروی از قوانین اساسی و منظم فیزیک، بی‌نظم، پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی است؛ از جمله اینکه جهانی با این وسعت، با این همه نظم، چگونه در یک بی‌نظمی خواهد رفت؟ و به اندازه نقطه‌ای جمع خواهد شد؟ مسئله‌ای که تا چند دهه قبل آن را خیال‌پردازی می‌دانستند در گذشته، در قرآن کریم به نقل از خداوند یگانه در آیه ۱۰۴ سوره انبیا اینگونه آمده است:

«وَيَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ لِلْكِتَابِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ...» روزی ما طومار آسمان را همچون ورق‌های کاغذ در هم می‌پیچیم. درست به همان شکل که آن را پدید آورده‌ایم، آن را بر می‌گردانیم...

1. Edward Lorenz
2. Hesiod

همچنین در آیه ۱۱ سوره فصلت: «ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ...» سپس خداوند به خلقت آسمان پرداخت درحالی که آن دود و گاز بود. با اشاره به مه بانگ^۳ (آغاز توفان‌های جهان) و گاز و دود بودن آسمان، نخست به وجود انفجار و تلاطم اشاره می‌کند و در دل این بی‌نظمی، به نظم ایجاد شده تأکید می‌ورزد. در همین راستا حضرت علی(ع) در نهج‌البلاغه در خطبه اول خود در بخش آفرینش جهان به تلاطم هولناک و آغازین جهان اشاره می‌کند که از دل آن نظم، متولد شده است:

«ثُمَّ أَنْشَأَ سُبْحَانَهُ فَتَقَ الْأَجْوَاءَ وَ شَقَّ الْأَرْجَاءَ وَ سَكَتَكَ الْهَوَاءِ فَأَجْرَى فِيهَا مَاءً مُتَلَاظِمًا تَبَارُهُ مُتْرَاكِمًا زَخْرَاهُ حَمَلُهُ عَلَى مَتْنِ الرِّيحِ الْعَاصِفَةِ وَ الزَّرْعُوعَ الْقَاصِفَةَ فَأَمَرَهَا بِرَدِّهِ وَ سَلَطَهَا عَلَى شِدِّهِ وَ قَرَّنَهَا إِلَى حَدِّهِ الْهَوَاءُ مِنْ تَحْتِهَا فَتَبَقُّوْا وَ الْمَاءُ مِنْ فَوْقِهَا دَفِيقٌ...» سپس خدای سبحان طبقات فضا را شکافت و اطراف آن را باز کرد و هوای به آسمان و زمین راه یافته را آفرید، و در آن آبی روان ساخت، آبی که امواج متلاطم آن شکننده بود، که یکی بر دیگری می‌نشست، آب را بر بادی طوفانی و شکننده نهاد و باد را به باز گرداندن آن فرمان داد و به نگهداری آب مسلط ساخت و حد و مرز آن را به خوبی تعیین فرمود. فضا در زیر تند باد و آب بر بالای آن در حرکت بود. سپس خدای سبحان، توفانی بر انگیخت که آب را متلاطم ساخت و امواج آب را پی در پی در هم کوبید. توفان به شدت وزید و از نقطه‌ای دور دوباره آغاز شد (دشتی، ۱۳۸۱: ۳۵).

به تدریج این نگرش در گذر زمان در اذهان قدرت گرفت؛ تا اینکه در قرن نوزدهم پیش از عصر رایانه‌ها دانشمندان از وجود آشوب در مسیر توپ بیلیارد و مدار سیاره‌ها آگاه بودند. سرآمد آنها ژاک هادامار^۴ به مطالعه ریاضیات و حرکت ذره بر روی سطح خمیده پرداخت. پژوهش او تحت عنوان «بیلیاردهای هادامار» رفتار آشوبناک را به نمایش گذاشت و معروف شد (بیکر، ۱۳۹۵: ۶۱). نظریه آشوب در دو قرن اخیر به عنوان مهمترین واقعه علمی در جهان فیزیک مدرن پس از مطرح شدن نظریه کوانتوم است. اما آنچه که باعث شد واژه آشوب در سال‌های اخیر وارد زبان روزمره شود، سه تحول اساسی است. ۱- قدرت محاسبه مبهوت‌کننده رایانه‌ها؛ ۲- توجه علمی به رشد پدیده‌های نامنظم مثل سوخت و ساز یاخته‌ها، تغییر جمعیت حشرات و پرندگان، گسترش بیماری‌های همه‌گیر (به دلیل خطای محاسباتی) و... ۳- تلفیق نظریه آشوب با شیوه جدیدی از ریاضیات هندسی (ساختارهای هندسه شکنه‌ای یا فراکتال) که توسط بنوا ماندلبرت^۵ فیزیک-ریاضی‌دان فرانسوی شکل گرفت (سردار، ۱۳۹۴: ۳۰). پیش از ماندلبرت، هانری پوانکاره^۶ نشان داد

1. Big bang
2. Jacques Hadamard
3. Benoit B. Mandelbrot
4. Henri Poincaré

اگر بخواهیم در یک مدار، چرخش بیش از دو جسم آسمانی را محاسبه کنیم یعنی یک سیاره سوّم را فرض کنیم حرکت‌های چرخشی، موج‌دار و دور شدن سیاره‌ها را خواهیم داشت. کشف پوانکاره حاکی از این بود که منظومه شمسی در چند قدمی نابودی قرار دارد و سیستمی، آشوب زده است (سردار، ۱۳۹۴: ۹۲). در تعریف کوتاه از آشوب می‌توان گفت نوعی نظم بدون تناوب (تکرار) است و یا آشوب عبارت است از توانایی الگوهای ساده و فاقد ویژگی‌های تصادفی درونی در بروز رفتارهایی بسیار بی قاعده (آبرامس، ۱۳۹۴: ۱۱). در جلوگیری از آشوب در نظام‌های ارتباطی ریزترین تغییرات نیز بسیار جدی و قابل ملاحظه است.

۲-۱- پیشینه تحقیق

تا پیش از این جستار هیچ یک از آثار فاخر و شکوهمند ادبیات فارسی بر مبنای نظریه آشوب یا اثر پروانه مورد تحلیل و واکاوی قرار نگرفته است؛ به همین منظور آرای جهان شمول گلستان سعدی برای اولین بار با نظریه آشوب تحلیل می‌شود. در باب نظریه اثر پروانه (آشوب) چندین کتاب به زبان فارسی ترجمه شده است که از جمله آنها: (سیمور و اُگونور، ۱۳۹۶) در کتاب برنامه ریزی عصبی - کلامی در فصل چهارم در فضای ارتباط و نظام‌ها در مورد نظریه آشوب می‌گوید: همه عناصر موجود در یک نظام ارتباطی به یک اندازه مهم نیستند. (سردار و آبرامس، ۱۳۹۴) در کتاب آشوب قدم اول چنین می‌گوید: آیا اگر پروانه‌ای در برزیل پر بزند امکان اینکه طوفانی در آمریکا برپا شود وجود دارد یا خیر؟ نظریه آشوب که مهمترین واقعه علمی در جهان فیزیک مدرن پس از مطرح شدن نظریه کوانتوم است، تلاشی است برای پاسخگویی به پرسش‌های غریبی از این دست. (بیکر، ۱۳۹۵) در کتاب نظریه‌های تأثیرگذار در علم فیزیک در باب نظریه آشوب می‌نویسد: اسم آشوب به معنی کاملاً بی‌بند و بار، غیرقابل پیش‌بینی یا بدون شکل نیست. سیستم‌های آشوب‌ناک قطعی و از پیش تعیین شده هستند. بنابراین اگر نقطه دقیق شروع آنها را بدانید؛ کاملاً قابل پیش‌بینی و نیز تکرار پذیرند. (دیلتر، ۱۳۹۶) در کتاب رموز موفقیت در مدیریت و رهبری در باب مهارت‌های ارتباطی و توانایی ایجاد روابط مناسب می‌گوید: رهبر می‌تواند به عنوان عنصر مؤثر در جلوگیری از هرگونه آشوب با برقراری ارتباط مؤثر و ایجاد تفاهم بیشتر میان کارکنان به انجام وظایف آنها کمک کند. همچنین مقاله‌های فراوانی با استفاده از تئوری اثر پروانه یا آشوب در مدیریت، سیاست، ادیان و ... نوشته شد. (برآبادی چهارطاقی، ۱۳۹۹) در حوزه مدیریت بر اساس نظریه آشوب یا اثر پروانه می‌نویسد: شاید بتوان تمام این تئوری را در یک جمله خلاصه کرد و آن برداشتن اولین گام برای نیل به اتفاقات بزرگ است. اتفاقاتی که بسیاری از ما حتی در زندگی روزمره آن را تجربه کرده و مدیران سازمان‌های دولتی و شرکت‌های خصوصی به طور اجتناب ناپذیری با این تئوری و پدیده سر و کار دارند. همچنین (کاظمیان، ۱۳۹۷) مقاله «چگونگی بروز بحران‌های سیاسی اجتماعی بر مبنای نظریه آشوب» و (مزروعی، ۱۳۸۳) مقاله «جنگ نامتقارن در آینه تئوری آشوب» را در همین راستا نوشته اند.

پژوهش حاضر با روش تحلیلی توصیفی انجام شده است. ابتدا کل حکایات گلستان بر اساس نظریه اثرپروانه (آشوب) بررسی شد؛ سپس طبقات تأثیرگذار در ایجاد آشوب‌های بزرگ اجتماعی در گلستان شناسایی گردید و پس از آن، بر اساس رتبه‌ها، درجات و اندازه تأثیر بر جامعه، عناوین طبقات، معرفی و حکایت یاد شده در گلستان، مورد واکاوی قرار گرفت. و در پایان هر بخش، ماتریس ارتباط نیز ارائه شد. خط و مشی ارتباط و چگونگی ایجاد آشوب را می‌توان به کمک یک ماتریس توضیح داد. ماتریس ارتباط، الگوی ساده اما مفیدی برای ارتباط فراهم می‌آورد؛ چرا که با کمک این الگو می‌توان فرایند ارتباط موفق را بهتر درک کرده و مهارت‌های ارتباطی مؤثرتری با توجه به جایگاه خود در سامانه ایجاد نمود (دیلتز: ۱۸۶).

۲- بحث

جامعه معرفی شده از نگاه سعدی جامعه ایست متصل به هم. در این جامعه، سلطان و رعیت در یک نظام و سامانه ارتباطی در کنار هم قرار می‌گیرند اما رفتارها، کنش‌ها و واکنش‌های آنها، تأثیر یکسانی در این سامانه از خود به جا نخواهد گذاشت. ریزترین خطای محاسباتی از یک کنش و واکنش ساده سلطان می‌تواند کل نظام و سامانه ارتباطی را از حالت تعادل و صلح خارج کند.

۱-۲- آشوب پادشاهان

« آورده‌اند که نوشین روان عادل را در شکارگاهی صید کباب کردند و نمک نبود، غلامی به روستا رفت تا نمک آرد، نوشین روان گفت: نمک به قیمت بستان تا رسمی نشود و ده خراب نگردد، گفتند: ازین قدر چه خلل آید؟ گفت: بنیاد ظلم در جهان، اول اندکی بوده است، هر که آمد برو مزیدی کرده تا بدین غایت رسیده.

اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیبی برآوردند غلامان او درخت از بیخ
به پنج بیضه که سلطان ستم روا دارد ز نند لشکریانش هزار مرغ به سیخ»

(سعدی، ۱۳۹۶: ۱۰۵)

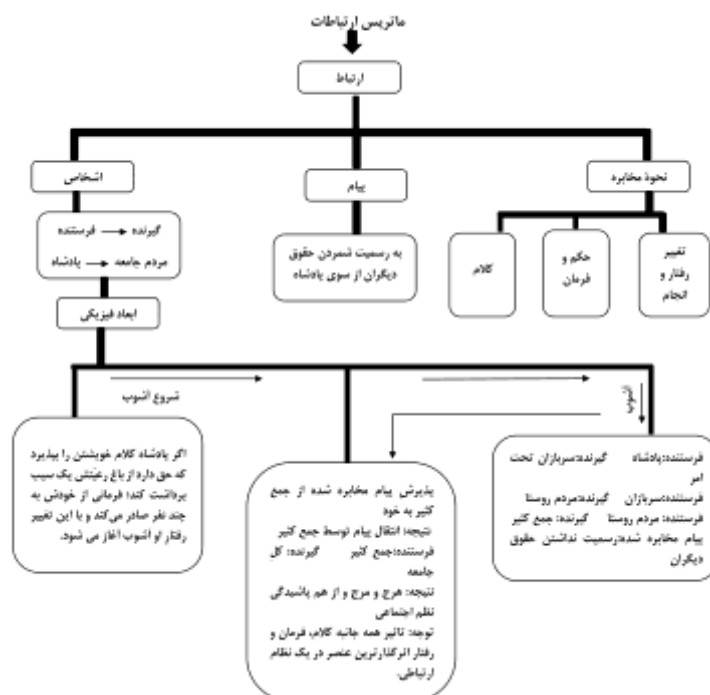
سعدی به آشوبی بزرگ در این حکایت اشاره می‌کند که در جدول زیر به آن پرداخته ایم:

اگر ملک یک سیب از باغ رعیت به ظلم برداشت کند = نابودی باغ‌های رعایا توسط غلامان ملک
اگر سلطان یا پادشاه به اندازه یک تخم مرغ ستم کند = نابودی نظام اقتصادی و تولید در جامعه
خطای کارآمدترین و تأثیرگذارترین عنصر در یک نظام = افزایش ظلم و ستم

در این حکایت، غلام، منتظر فرمان سلطان است. آیا سلطان اجازه غارت و بی‌انضباطی می‌دهد؟ کافی بود تا سلطان حکم ستمگری و به زور ستانی را صادر می‌کرد؛ آشوبی بزرگ در جامعه تحت فرمان سلطان به پا می‌شد. در این داستان یک نظام ارتباطی بین سلطان، لشکریان و جامعه به تصویر کشیده شده که مهمترین دلیل وجود عدالت و انضباط در اجتماع، رعایت قانون توسط تأثیرگذارترین عنصر، در این نظام ارتباطی، یعنی سلطان است. دستور سلطان به غلام در جمله: «به قیمت بستان تا رسمی نشود و ده خراب نگردد» نشان می‌دهد که اگر سلطان دچار خطا یا لغزشی شود، آشوبی بزرگ کل جامعه را فرا می‌گیرد و این مسئله را در جواب پرسش غلام که

گفت: «از این قدر چه خلل آید؟ گفت: بنیاد ظلم در جهان، اول اندکی بوده است، هر که آمد برو مزیدی کرده تا بدین غایت رسیده» یعنی خطای اندک سلطان موجب آشوب خواهد شد. همچنین سعدی در این حکایت خود نشان می‌دهد که جامعه، یک خانواده است. منطبق با نظریه اثر پروانه (آشوب) در ان. ال. پی برای داشتن یک رابطه مستحکم در سامانه، آن سامانه را به یک خانواده تشبیه می‌کنند. یعنی همانطوری که در یک رابطه خانوادگی مهمترین شخص باید تغییر کند تا همه روابط و مناسبات حاکم بر خانواده بهبود یابد؛ در یک سامانه نیز، مهمترین شخص بیشترین تأثیر را دارد (اکونور و سیمور، ۱۳۹۶: ۱۱۵).

۲-۲- آشوب زاهدان (ریاکاران دینی، درویش نمایان)

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های نشانه، رهنمون شدن به معنای هدفمند است. از میان همه گونه‌های دیداری، عکس از قدرت بالایی در ایجاد رابطه فوری و بدون واسطه بین بیننده و موضوع دیداری بهره‌مند است (شعیری، ۱۳۹۷: ۱۴۳). کشکول، دلق و صورت خاص، قالب شکل‌یافته در ذهن مردم، عکس و نماد زهد و راستگویی است. سعدی در جامعه صلح و متعادل خود جایگاه نمایندگان زهد و درویشان را آراسته از دلق ریا می‌داند و زاهدان، درویشان و نمایندگان جامعه دینی را در نظام و سامانه ارتباط دیداری به دور از هرگونه آشفتگی و خطای ریز و ریزتر معرفی می‌کند؛ چراکه آنها را به عنوان اثرگذارترین عنصر تصویری، برای انتقال پیام مقدس گونه می‌داند.

«تنی چند از روندگان متفق سیاحت بودند و شریک رنج و راحت. خواستم تا مرافقت کنم، موافقت نکردند، گفتم: این از کرم اخلاق بزرگان بدیع است، روی از مصاحبت مسکینان تافتن و فایده و برکت دریغ داشتن که من در نفس خویش این قدرت و سرعت می‌شناسم که در خدمت

مردان یارشاطر باشم نه بار خاطر. یکی زان میان گفت: ازین سخن که شنیدی دل تنگ مدار که درین روزها، دزدی به صورت درویشان برآمده، خود را در سلکِ صحبت ما منتظم کرد و از آنجا که سلامت حالِ درویشان است، گمان فضولش نبردند و به یاری قبولش کردند:

صورت حال عارفان دلق است   این قدر بس، چو روی در خلق است

... روزی تا به شب رفته بودیم و شبانگه بپای حصار خفته که دزد بی توفیق ابریق رفیق برداشت که به طهارت می‌رود و به غارت می‌رفت:

پارسا بین که خرقة در بر کرد   جامه کعبه را جل خَر کرد

چندانکه از نظر درویشان غایب شد؛ به برجی بر رفت و درجی بدزدید تا روز روشن شد، آن تاریک، مبلغی راه، رفته بود و رفیقان بی گناه خفته، بامدادان همه را به قلعه در آوردند و بردند و به زندان کردند. از آن تاریخ، ترک صحبت گفتیم و طریق عزلت گرفتیم و السلامه فی الوحده:

چو از قومی یکی بی دانشی کرد   نه که را منزلت ماند نه مه را

شنیدستی که گاوی در علف‌خوار   بیالاید همه گاوان ده را»

(سعدی، ۱۳۹۶: ۱۵۱-۱۴۸)

درویش در یک نظام و روابط اجتماعی نماینده زهد و پارسایی هست. هرگونه خوبی، راستی و قناعت و پاکدستی را به درویشان که نمایندگان زهد و پارسایی در یک نظام ارتباطی هستند مثال می‌زنند؛ بنابراین کوچکترین خطا و لغزش از این مهره تأثیرگذار موجب بی‌ارزشی این گروه و تغییر نگرش عموم مردم مبنی بر اینکه همه درویشان خطا کار و قوانین دینی بی تأثیرند؛ خواهد شد. در این حکایت درویش که نماد پاکی و راستی هست با لباسی خاص در یک مجموعه و نظام ارتباطی مشخص است، هرگونه خطا با این پوشش موجب آشوب یا انفجار بزرگ خواهد شد. درویش‌نما، در این حکایت نماد ظاهری درویشان یعنی دلق را به تن کرده است و صورت حال عارفان دلق است، از آنجائیکه این قوم دروغ‌پرداز نیستند؛ بنابراین بلا فاصله در میان گروه و یا قوم خود یعنی هم مسلکان، مورد پذیرش واقع می‌شود در حالیکه:

«پارسا بین که خرقة در بر کرد   جامه کعبه را جل خَر کرد»

(همان: ۱۵۰)

در اینجا درویش‌نما همچون دزدی ابریق دوستان را به نمایش، برای طهارت ولی به غارت می‌برد و همچنین در آن لباس به برجی رفت و درجی بدزدید و برفت ولی در آن لباس در هیأت دزد دیده شد؛ اما گریخت و دیگر دوستان بی‌گناه او به جای او به زندان رفتند و تنبیه شدند. چرا که مردم جامعه به دلیل خطای این درویش‌نما با توجه به لباس او، همه هم‌لباسان او را دزد پنداشتند. این پذیرش عمومی در همه نظام‌های ارتباطی وجود دارد. به همین دلیل همه عناصر ارتباطی در یک مجموعه به یک اندازه مؤثر و تأثیرگذار نیستند، گاهی یک حرکت کوچک اعم از انحراف یا خطای محاسباتی از تأثیرگذارترین عنصر در یک نظام ارتباطی موجب آشوب بزرگ خواهد شد (اکونور و سیمور، ۱۳۹۶: ۱۱۷). از آن پس دلق دیگر نشانه درویشی نیست. فقط کافیست که از یک قوم خاص مثل عارفان، زاهدان و یا درویشان با لباس و هیئت خاص که همگی برخاسته از یک نظام دینی هستند؛ یک بی‌دانشی و یا حرکت ناپسندیده سربرزند؛ همین مسئله برای اعدام دسته جمعی آن قوم در اذهان عمومی کافیست. نابودی و آشوب این نظام ارتباطی تا

به حدّی هست که دیگر خود اعضای گروه نیز به یکدیگر اعتمادی ندارند، علاوه بر اینکه در نظام ارتباطی-اجتماعی، جایگاه خویش را از دست می‌دهند، در بین خود نیز هیچ اعتمادی به هم مسلکان ندارند؛ «از آن تاریخ، ترک صحبت گفتیم و طریق عزلت گرفتیم و السلامه فی الوحده». نمونه‌ای دیگر در حکایت هفدهم از باب اول چنین آمده است:

«در سیرت پادشاهان و اعتماد آنها به درویشان اینگونه می‌فرماید: تنی چند از روندگان در صحبت من بودند، ظاهر ایشان بصلاح آراسته و یکی از بزرگان در حقّ این طایفه، حسن ظنّی بلیغ و ادرازی معین کرده تا یکی از اینان حرکتی کرد نه مناسب حال درویشان. ظنّ آن شخص فاسد شد و بازار اینان کاسد». (سعدی، ۱۳۹۶: ۱۰۰)

تناسب بین کلمات «روندگان و ظاهر ایشان بصلاح آراسته» نشان از این می‌دهد که روندگان یا همان طایفه درویشان به آراستگی صورت و سیرت در یک نظام ارتباطی شهره‌اند؛ بنابراین همه عناصر ارتباطی در جامعه، این طایفه را با آن صورت و سیرت خاص (بصلاح) می‌شناسند، کوچکترین خطا از این صورت موجب آشوبی بزرگ خواهد شد. در ادامه سعدی می‌گوید: «تا ناگهان) یکی از اینان حرکتی کرد نه مناسب حال درویشان». نتیجه این حرکت ناپسند از این مهره اثرگذار و معروف به صورت و سیرت بصلاح چیست؟ «ظنّ آن شخص، فاسد شد و بازار اینان کاسد». عدم اعتماد پادشاه نسبت به آنها و قطع مقرری؛ چرا که روندگان در نظر جامعه، همگی نمایندگان زهد و پارسایی در یک نظام ارتباطی هستند. خطای یکی از آنها شامل همه درویشان خواهد شد و جامعه را دچار فرض نادرست خواهد کرد؛ اینکه مردم قابل اعتماد نیستند.

مجریان عدالت در نظام ارتباطی شهر جهانی سعدی از به کارگیری حکم ناروا به دوراند؛ چرا که تغییر رفتار قاضی بر مسند به ظاهر عدالت می‌تواند جامعه‌ای را در آتش خشم بسوزاند. از آنجائیکه قاضیان فرزندان دلیل و استدلال هستند اگر حکمی سست را محکم جلوه دهند؛ آغازگر آشوب عمومی خواهند بود.

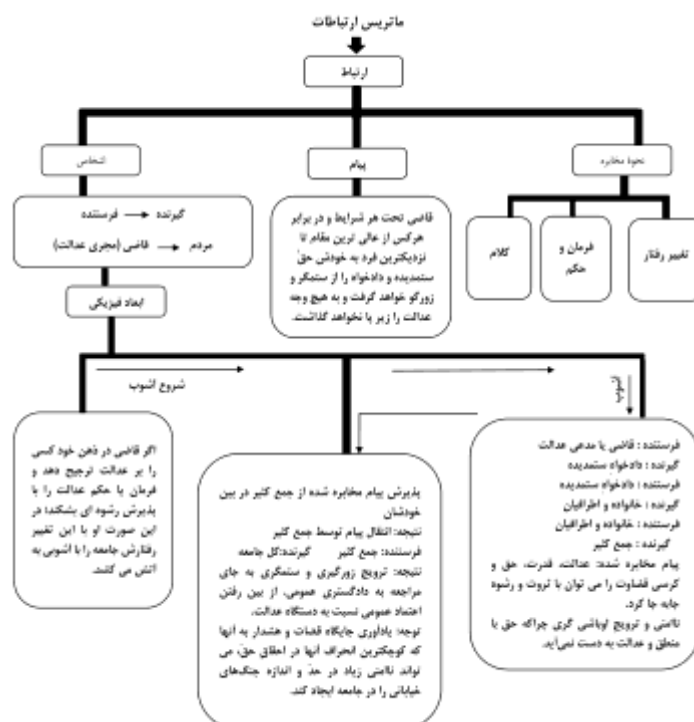
«همه کس را دندان به ترشی کند شود مگر قاضیان را که به شیرینی:

قاضی چو به رشوت بخورد پنج خیار   ثابت کند از بهر تو ده خربزه زار»
(سعدی، ۱۳۹۶: ۶۰۵)

قضات در تمامی جوامع بشری با عنوان نمایندگان و مدعیان عدالت شهره‌اند و عموم مردم جز احقاق حق و عدالت، هیچ انتظار دیگری از ارتباط با آنها ندارند؛ بنابراین هیچ گونه خطای ارتباطی در این زمینه از آنها پذیرفته نیست. در قرآن کریم نیز به حضرت رسول به عنوان قاضی توصیفه مستقیم به حکم بر مبنای عدالت شده است: «... وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُمُ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» (مائده/۴۲). و اگر در بین آنها حکمی کردی آن را به عدالت انجام بده؛ زیرا خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد. در جای دیگر هرگونه خطا را با قید دستور از قاضی دور می‌کند. «يَا دَاوُودُ... فَأَحْكُمُ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ...» (صاد/۲۶). ای داود در بین مردم به حقیقت (عدالت) حکم کن و از هوا و هوس پیروی نکن. چرا که خطای قاضی در اجرای عدالت موجب آشوب مستقیم در جامعه خواهد شد و هرکس با توجه به بی‌نظمی پیش آمده الگوبرداری و به نفع خود حکم خواهد کرد. یعنی جامعه در مدار یادگیری چرخشی قرار خواهد گرفت که در آن افراد با انجام دادن، مشاهده کردن و تقلید کردن از یکدیگر می‌آموزند و به هم آموزش می‌دهند. سعدی در حکایت اخیر خطای رشوه گرفتن قاضی و نوع آشوب آن را اینگونه ترسیم می‌کند: قاضی با گرفتن رشوه‌ای اندک می‌تواند یک ناحقی بزرگ را حق جلوه دهد و متأسفانه این حکم گزنده پر از آسیب در حضور دادخواهان ستم‌دیده اتفاق می‌افتد؛ از آن پس دادخواه و به تبع آن جامعه، احقاق حق را با رشوه‌خواهی و رشوه‌دادن توأم می‌داند و شیب سقوط عدالت در فرهنگ مردم افزایش می‌یابد؛ از این رو فرو پاشی روابط اجتماعی سالم در اثر خطای مدعی عدالت در اجرای عدالت رخ می‌دهد. سعدی در بیت زیر با پیش بینی ایجاد آشوب شناخت جایگاه تمام افراد جامعه و تأثیر رفتار آنها بر کل نظام اجتماعی را گوشزد می‌کند:

«قاضی چو به رشوت بخورد پنج خیار   ثابت کند از بهر تو ده خربزه‌زار»
(سعدی، ۱۳۹۶: ۲۶۶)

هم رشوه‌دهنده و هم قاضی، هر دو، ستمگران نظام اجتماعی‌اند. دو زورگو، یکی بر مسند به ظاهر عدالت و دیگری، سوار بر مرکب قدرت پول. عموم مردم نیز بر مدار یادگیری چرخشی و چرخه انتقال. این فرهنگ و نتیجه آن آغازگر آشوبی فراگیر و همه شمول خواهد بود.

۲-۴- آشوب معلّمان و مربیان

در شهر امن گلستان، معلّم، سرسخت، دارای نظم آهنین، قدرتمند و باشکوه است. هرگونه آشفته‌گی از طرف این مهره اثرگذار می‌تواند نظام آموزشی این شهر امن را از هم بپاشاند. «معلّم کُنایی دیدم در دیار مغرب ترش‌روی، تلخ گفتار، بدخوی، مردم‌آزار، گدا طبع، ناپرهیزگار که عیش مسلمانان به دیدن او تبه‌گشتی و خواندن قرآنش دل مردم سیه کردی. جمعی پسران پاکیزه و دختران دوشیزه به دست جفای او گرفتار، نه زهره خنده و نه یاری گفتار؛ که عارض سیمین یکی را طینچه زدی و گه ساق بلورین دیگری شکنجه کردی، القصه شنیدم که او برانندند و مکتب او را به مصلحی دادند پارسای سلیم، نیک مرد حلیم که سخن جز به حکم ضرورت نگفتی و موجب آزار کس بر زبانش نرفتی. کودکان را هیبت استاد نخستین از سر برفت. معلّم دوّمین را اخلاق ملکی دیدند و یک یک دیو شدند؛ به اعتماد حلم او ترک علم دادند؛ اغلب اوقات به بازیچه فراهم بنشستندی و لوح درست ناکرده را در سر هم شکستندی.

استاد معلم چو بود بی آزار
 خرسک بازند کودکان در بازار...
 بعد از دو هفته بر آن مسجد گذر کردم، معلّم اولین را دیدم که دل خوش کرده بودند و به جای خویش آورده؛ انصاف برنجیدم و لا حول گفتم که ابلیس را معلّم ملائکه دیگر چرا کردند. پیر مردی ظریف جهان‌دیده گفت:

پادشاهی پسر به مکتب داد
 بر سر لوح او نیشته به زر
 لوح سیمینش برکنار نهاد
 جور استاد به ز مهر پدر»
 (سعدی، ۱۳۹۶: ۲۶۳)

سعدی درخصوص ضرورت رابطه مؤثر در یک نظام اجتماعی به رابطه بین معلم و دانش آموز اشاره می‌کند. به داشتن حس ارتباط با دیگران، حس ویژگی پذیری، حس حقیقت‌جویی که از طریق دریافت و پرداخت بین فرستنده و گیرنده با همگامی آگاهانه، خودنگری، خوگیری و وفق دادن به دست می‌آید رابطه مؤثر می‌گویند (سواردلور و زادانی فرد، ۱۳۹۸: ۱۶۸) و در این رابطه اخیر، سعدی، معلم را مهره اثرگذار می‌داند. هرگونه انتظار از دانش آموز از قبیل: رعایت نظم، ادب، مطالعه کتاب‌های درسی، رشد تربیتی و پرورشی، رابطه مستقیم با رفتار معلم دارد. در رابطه اخیر اگر معلم در انتقال و دریافت باز خورد، قوی، منظم و سخت گیر باشد، پاسخی درخور، دریافت خواهد کرد. چنانچه معلم در این رابطه، کوتاهی و یا سستی کند، نظام تربیتی در آن سازمان و یا جامعه سقوط خواهد کرد. فروپاشی نظام آموزشی و تربیتی به خطای مستقیم معلم وابسته است. هیبت و شکوه رفتاری و گفتاری معلم بزرگترین ویژگی آموزش غیرمستقیم اوست. اگر در کلاس، هریک از قوانین رفتاری معلم، زیر پا گذاشته شود باید از خود واکنش قاطعانه نشان دهد. به کلاس ثابت کند متوجه تمام اتفاقاتی هست که در کلاس رخ می‌دهد و مایل نیست هیچ چیزی را نادیده بگیرد و همه چیز زیر نظر اوست (براون و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۸). البته ناگفته نماند که معلم از نگاه سعدی در نظام اجتماعی در بخش آموزش و تربیت، سلطان است. مرکز ثقل و دارای قدرت است و همه چیز این نظام تربیتی به او وابسته است.

«پادشاهی پسر به مکتب داد	لوح سیمینش برکنار نهاد
بر سر لوح او نبشته به زر	جور استاد په ز مهر پدر»
	(سعدی، ۱۳۹۶: ۴۰۲)

سعدی در نظام آموزشی و پرورشی خود، استاد و معلم را سلطان و تأثیرگذارترین مهره آن نظام می‌داند و سلطان یا پادشاه در این نظام اخیر پدر و یک عضو عادی از اعضای جامعه است. نمونه‌ای دیگر را در حکایت سوم از باب هفتم در تأثیر تربیت می‌خوانیم:

«یکی از فضلا تعلیم ملک‌زاده‌ای همی داد و ضرب بی محابا زدی و زجر بی قیاس کردی. باری، پسر از بی طاقتی شکایت پیش پدر برد و جامه از تن دردمند برداشت. پدر را دل بهم برآمد؛ استاد را گفت که پسران آحاد رعیت را چندین جفا و توییح روا نمیداری که فرزند مرا؛ سبب چیست؟ گفت: سبب، آنکه سخن اندیشیده باید گفت و حرکت پسندیده کردن همه خلق را علی‌العلوم و پادشاهان را علی‌الخصوص، به موجب آنکه بر دست و زبان ایشان هرچه رفته شود، هر آینه به افواه بگویند و قول و فعل عوام الناس را چندان اعتباری نباشد.

اگر صد ناپسند آید ز درویش	رفیقانش یکی از صد ندانند
وگر یک بذله گوید پادشاهی	از اقلیمی به اقلیمی رسانند»

پس واجب آمد معلم پادشاه زاده را در تهذیب اخلاق خداوندزادگان انبتهم الله نباتا حسنا، اجتهاد از آن بیش کردن که در حق عوام، ملک را حُسن تدبیر فقیه و تقریر جواب او موافق رأی آمد؛ خلعت و نعمت بخشید و پایه و منصب بلند گردانید.» (سعدی، ۱۳۹۶: ۳۸۶)

از نظر سعدی کاربرد یک لغت ساده و یا اجرای یک بذله از دو عضو یک نظام اجتماعی لزوماً تأثیر واحد و یکسان ندارد. در این داستان شاهزاده تأثیرگذارترین عنصر در یک نظام ارتباطی و اجتماعی است و فقیه یا استاد در تربیت ایشان بسیار سخت‌گیرانه عمل می‌کند و دلیل آن را اینگونه بیان می‌کند: «به موجب آنکه بر دست و زبان ایشان هرچه رفته شود هر آینه به افواه بگویند». در اثر پروانه یا آشوب، کوچکترین حرکت و خطا از مهمترین عضو یک مجموعه یا نظام ارتباطی بر کل سیستم یا نظام تأثیر خواهد گذاشت و این خطا می‌تواند موجب فروپاشی و آشوب نظام ارتباطی باشد. به همین دلیل سعدی در این داستان شاهزاده را مهمترین عضو یک مجموعه آموزشی و نظام ارتباطی آن تلقی نموده و رفتارهای او را حتی در مقیاس بسیار کوچک دارای یک تأثیر عظیم بر کل مجموعه یا نظام می‌داند:

«اگر یک بذله گوید پادشاهی از اقلیمی به اقلیمی رسانند»

یک بذله در اینجا اشاره به کوچکترین اثر و یا رفتار شاهزاده در آینده هست که بر کل سیستم تأثیر می‌گذارد، از نگاه سعدی، تعلیم و تربیت بر همگان واجب و ضروری می‌باشد؛ چرا که سخن اندیشیده و حرکت پسندیده نیاز نظام اجتماعی می‌باشد؛ اما تربیت شاهزاده را -به عنوان یک مهره تأثیرگذار در یک نظام اجتماعی- مربی و فقیه زیر ذره‌بین و خط‌کش دقت قرار می‌دهد به این دلیل که حرکات و سخنان او بر کل جامعه تأثیر مستقیم دارد و هیچ خطایی از این عنصر قابل پذیرش نیست.

«سخن اندیشیده باید گفت و حرکت پسندیده کردن همه خلق را علی‌المعلوم و پادشاهان را علی‌الخصوص، به موجب آنکه بر دست و زبان ایشان هرچه رفته شود، هر آینه به افواه بگویند و قول و فعل عوام الناس را چندان اعتباری نباشد». (همان: ۴۸۲)

در ان. ال. پی در بخش کوچینگ یا مربیگری اجرایی در ذیل پرورش رهبران و مدیران، آموزش‌های ویژه‌ای ذکر شده است از جمله اینکه: مربی (کوچ) از یک رهبر می‌خواهد تا بازخوردی را که از یک حامی داخلی می‌گیرد اندازه‌گیری کند؛ بنابراین مربی (کوچ) با استفاده از مربیگری (کوچینگ) توسعه‌دهنده به رهبر کمک می‌کند تا ارزش‌های فردی، باورها و هویت فردی خود درباره رهبری خود و دیگران را شناسایی کند؛ زیرا رفتارهای او می‌تواند جذب کننده حامی و یا دفع کننده باشد؛ بنابراین یک جنبه کلیدی از پرورش رهبر، بهینه سازی و سلامت ذهنی اوست (پلز، ۱۳۹۸: ۶۵).

۵-۲- آشوب مدیریت

جامعه گلستان خطاً مرزی مشخص ندارد. گستره آن کل کره زمین است. مدیران و رهبران یک منطقه با همه مدیران دیگر مناطق در تعامل و اتصال خواهند بود؛ بنابراین توصیه سعدی در گلستان این است که مدیریت نظام، با یک جامعه ارتباطی داخلی و خارجی رو به رو است یعنی هرگونه خطای او فرار حامی داخلی و درشت‌گویی خارجی را نیز به همراه خواهد داشت.

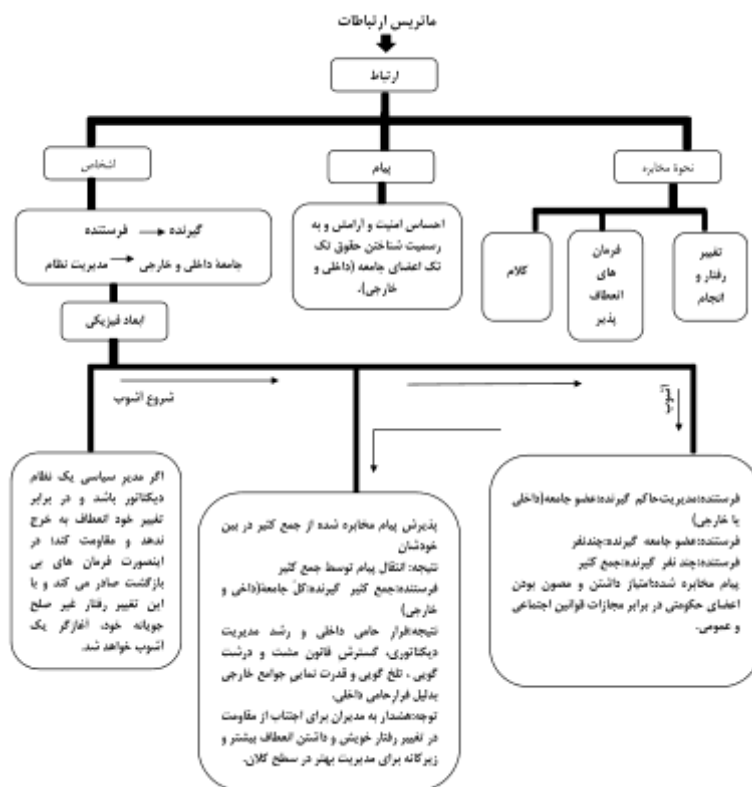
«یکی از پسران هارون الرشید پیش پدر آمد، خشم آلود که فلان سرهنگ‌زاده دشنام مادر داد. هارون ارکان دولت را گفت: جزای چنین کسی چه باشد؟ یکی اشاره بکشتن کرد و دیگری به زبان بریدن و دیگری به مصادره و نفی، هارون گفت: ای پسر، کرم آنست که عفو کنی و گر نتوانی تو نیز دشنام مادر ده، نه چندانکه انتقام از حد در گذرد، آنگاه ظلم از طرف ما باشد و دعوی از قیل خصم:

نه مرد است آن به نزدیک خردمند
 بلی مرد آنکس است از روی تحقیق
 که با پیل دمان پیکار جوید
 که چون خشم آیدش باطل نگوید»
 (سعدی، ۱۳۹۶: ۱۳۰)

هارون الرشید در این حکایت خلیفه است و مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عضو از یک نظام ارتباطی و اجتماعی، پسر خلیفه با سرهنگ‌زاده‌ای درگیری کلامی و لفظی ایجاد می‌کند، پسر پیش پدر شکایت کرده و دیگر ارکان دولت در برابر خلیفه جزای چنین فردی را که به پسرش توهین کرده است شدیدترین نوع عذاب از جمله قتل، مصادره اموال و تبعید می‌دانند، در چنین وضعیتی خلیفه باید چه تصمیمی بگیرد؟ آیا تصمیمات خلیفه، حرکات و سکانات او فقط در

محدوده قصر می‌ماند؟ و یا کوچکترین حرکت او بر کل نظام اجتماعی تأثیر مستقیم خواهد داشت؟ ان. ال. پی برای فرو نشاندن خشم و خصومت در مدیریت ارتباط و جلوگیری از آشوب، نظری منطبق با نظر سعدی دارد: از جمله اشتباهات اشخاصی که مورد حمله قرار گرفته‌اند این است که در صدد دفاع از خود برمی‌آیند و یا از نقطه نظر و مؤسسه خود حمایت می‌کنند. در اغلب موارد حالت تدافعی گرفتن، یک اشتباه تاکتیکی است؛ زیرا ممکن است مخاطب آنها این دفاع را به حساب پاتک علیه خود بگذارد. انتقام به جای انعطاف کارساز نیست؛ چرا که در اغلب موارد با جنگیدن در برابر مقاومت تغییر دیگران نتیجه مفیدی حاصل نمی‌شود. انعطاف سازگاران یا حرکت از توافق به توافق از حرکت از عدم توافق به توافق ساده‌تر است (ریچاردسون، ۱۳۹۶: ۱۹۵-۱۹۹). سعدی خطر حرکت عجولانه خلیفه را اینگونه تعبیر می‌کند: کوچکترین اشتباه خلیفه می‌تواند جامعه را دشمن او کند، دشمنی همچون پیل دمان؛ بنابراین برای خلیفه، سعه صدر و آرامش و خردورزی را توصیه نموده، سپس با زبان خلیفه در کمال خردورزی تصمیم می‌گیرد تا به پسرش توصیه کند که سرهنگ‌زاده را عفو کند. سپس به خلیفه‌زاده توصیه می‌کند که ظلم نباید از طرف حاکم باشد؛ زیرا مرد خردمند با فیل خشمگین نمی‌جنگد و اینگونه از یک آشوب فراگیر، جلوگیری می‌کند.

۶-۲- آشوبِ عالمان و فرهیختگان

در نظام ارتباطی شهر آرمانی سعدی، بهترین و بزرگترین تاجران، عالمان و دانشمندان هستند. از نگاه سعدی علم بهترین ثروت و بسیار قدرتمند است. عالم راستگو، زبان حقیقت و شکست ناپذیر است؛ بنابراین خطای فرهیختگان از نگاه سعدی علم را ارزان و بی اعتبار خواهد کرد و میدان را به دست جاهلان خواهد سپرد.

«معصیت از هرکه صادر شود ناپسندیده است و از علماء ناخوبتر که علم سلاح جنگ شیطانست و

خداوند سلاح را چون به اسیری برند، شرمساری بیش برد:

عام نادان پریشان روزگار	به ز دانشمند نا پرهیزگار
کان به نابینایی از راه اوفتاد	وین دو چشمش بود و در چاه اوفتاد»
	(سعدی، ۱۳۹۶: ۵۶۳)

دانشمندان و فرهیختگان در مبادی آداب بودن و رعایت نظم و انضباط و دچار خطا نشدن در روابط اجتماعی شهرت دارند. سعدی نیز به این مسئله تاکید می‌کند که خطا از تک تک اعضای جامعه ناپسندیده و نامبارک است اما وقتی که فرهیختگان جامعه خطا می‌کنند با وجود دانایی، اسیر جهل و نادانی شده و ارزش و اعتبار علم و آگاهی را از بین خواهند برد و دیگر در بین جامعه هیچ ارزشی ندارند و چه بسا نادان از نظر مرتبه بر دانا در جامعه برتری می‌یابد. در رابطه اخیر علما مهره تأثیرگذار هستند و خطای آنها موجب آشوب و بی‌ارزشی علم و دانش در سطح کلان جامعه خواهد شد. در این حکایت عصیان از کسی سر زده است که خودش مدعی تبلیغات نیکوکاریست، خداوند سلاح با سلاح جنگی که دردست داشته است به اسیری می‌رود. دانشمند ناپرهیزکار با این کارش ارزش علم معرفی شده را در بین عوام بی ارزش کرده است.

به ز دانشمند نا پرهیزگار»
(همان: ۴۵۶)

«عام نادان پریشان روزگار

توصیه سعدی شناخت دقیق جایگاه افراد و دقت در رفتاری است که در آن جایگاه خواهند داشت؛ چرا که خطای رفتاری آنها موجب تغییر رفتار در کل نظام اجتماعی خواهد شد.

۳- نتیجه‌گیری

این جستار در پی آن بود تا نشان دهد از نگاه سعدی در گلستان در هر رابطه اثرگذار، یک نظام، سامانه یا سیستم مطرح است و یک عنصر، در این سامانه ارتباطی اثرگذارتر است و اینکه کوچکترین خطا از آن عنصر اثرگذارتر موجب آشوب در کل سامانه ارتباطی خواهد شد. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که در یک سیستم ارتباطی به مهمترین عضو، رهبر آن سیستم می‌گویند که توانایی و تعادل او در برقراری ارتباط می‌تواند بر رفتار و عملکرد کل سیستم تأثیر مستقیم بگذارد. با بررسی دیدگاه و نگرش سعدی در گلستان و منطبق بودن آن با نظریه اثر پروانه (آشوب) نکته قابل توجه و به دست آمده در مورد جامعه، وجود یک جامعه واحد بشری و جهانیست و اینکه، یادگیری مهارت‌های ارتباطی، از جمله انعطاف‌پذیری توسط عناصر تأثیرگذار جامعه، مثل پادشاهان، رهبران، مدیران و شاهزادگان، می‌تواند منجر به تعادل و آرامش جامعه جهانی شود. جامعه مطرح شده در گلستان نیز، برای بقا و ماندگاری ملزم به رعایت اصل اعتدال در نظام ارتباطات است. سلطان و رعیت در یک سامانه ارتباطی و هر یک با درجه‌ای متفاوت از تاثیر در کنار هم قرار می‌گیرند. مهمترین هشدار مبنی بر نتایج به دست آمده از این پژوهش، اینست که: هرکس باید جایگاه خود را در یک نظام ارتباطی به خوبی بداند چرا که تأثیر رفتار او می‌تواند منجر به یک آشوب شود. این جستار، با توجه به نظریه اثر پروانه، داشتن ارتباط موفق در

یک نظام ارتباطی را صرفاً به تلاش کردن همه اعضا یک نظام، وابسته نمی‌داند؛ بلکه مهمترین توصیه و پیشنهادش اینست که وقتی با سیستم سر و کار دارید یک فشار جزئی در جهت مناسب می‌تواند تغییر قابل ملاحظه‌ای را ایجاد کند. این فشار جزیی و جهت مناسب، همان مهمترین عضو (رهبر) در آن نظام ارتباطی است که تمامی رفتارها و فرمان‌های او باید بر مبنای حفظ تعادل و به دور از هرگونه خطا و اشتباه عمدی و غیرعمدی باشد؛ چرا که او می‌تواند اصلی‌ترین دلیل ایجاد آشوب و همچنین عامل جلوگیری از آن باشد.

منابع

- قرآن کریم. (۱۳۹۱). ترجمه ابوالفضل بهرام پور، تهران: آوای قرآن.
- اکونور، جوزف و سیمور، جان. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی عصبی-کلامی ان. ال. پی. ترجمه مهدی قراچه‌داغی، چاپ هشتم، تهران: نشر البرز.
- براون، سالی؛ ارلام، کارولین و ریس، فیل. (۱۳۸۶). پانصد نکته برای معلمان. ترجمه سعید خاکسار، چاپ هشتم، تهران: موزون.
- برآبادی چهارطاقی، مهدی. (۱۳۹۶). «تئوری اثر پروانه‌ای در مدیریت»، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم مدیریت و حسابداری، دوره ۲، شماره ۴، صص: ۱۰۳-۱۲۶.
- برتون، کیت و ردی، رومیل. (۱۳۹۷). ان. ال. پی برای دامیز، ترجمه فرشید قهرمانی، چاپ چهارم، تهران: آوند دانش.
- بندلر، ریچارد؛ روبرتی، آلسیو و فتیز پاتریک، اون. (۱۳۹۸). آموزش جامع ان. ال. پی. ترجمه رضا عمرانی و مهرداد هوشمند، تهران: نواندیش.
- بیکر، جوآن. (۱۳۹۵). نظریه‌های تأثیرگذار در علم فیزیک، ترجمه مائده فضل علیزاده و مهدی خاکیان قمی، چاپ دوم، تهران: سبزان.
- پلز، سوزی لیندر. (۱۳۹۸). ان. ال. پی کوچینگ. ترجمه شاهین رفیعی و امیر رضایی، چاپ اول، تهران: آبانگان ایرانیان.
- دادخواه، سهیلا. (۱۴۰۰). رویاهاتو به واقعیت تبدیل کن، چاپ اول، تهران: ذهن زیبا.
- دیلتز، رابرت برایان. (۱۳۹۶). ان. ال. پی و رموز موفقیت در مدیریت و رهبری، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، چاپ پنجم، تهران: پیکان.
- ریچاردسون، جری. (۱۳۹۶). معجزه ارتباط و ان. ال. پی. ترجمه مهدی قراچه‌داغی، چاپ هجدهم، تهران: آسیم.
- سردار، ضیاءالدین و آبرامس، ایوانا. (۱۳۹۴). آشوب قدم اول، ترجمه آرام قریب، چاپ دوم، تهران: پردیس دانش.
- سعدی، مصلح‌الدین. (۱۳۹۶). گلستان. تهران: یاقوت کویر.
- سواردلاور، میثم و زادانی فرد، حمیده. (۱۳۹۸). روانکاوی میلتن اریکسون. چاپ دوم، تهران: دانژه.
- شعیری، حمیدرضا. (۱۳۹۷). نشانه-معناشناسی دیداری، چاپ دوم، تهران: سخن.
- کاظمیان، حسین. (۱۳۹۷). «چگونگی بروز بحران‌های سیاسی اجتماعی بر مبنای نظریه آشوب»، مجله دانش امنیتی، دوره ۵، شماره ۹، صص: ۱-۲۶.
- کوپر، لین. (۱۴۰۰). ان. ال. پی در زندگی، کار و تجارت، ترجمه مریم مفتاحی، چاپ سوم، تهران: تهران.
- مزروعی، حسین. (۱۳۸۳). «مدیریت جنگ نامتقارن از منظر تئوری آشوب»، مجله پژوهش‌های مدیریت و فرماندهی نظامی، دوره ۷، شماره ۲۵، صص: ۱۳-۳۷.
- نهج البلاغه. (۱۳۸۱). ترجمه محمد دشتی، تهران: آل علی.

References

- Holy Quran. (2012). Translated by Abolfazl Bahrampour, Tehran: Avaye Quran. [In Persian].
- Baker, J. (2016). *Physics ideas you really need to know*. Translated by Maedeh Fazal Alizadeh and Mahdi Khakian Qomi, Tehran: Sabzan. [In Persian].
- Barabadi Chahartaghi, M. (2017). Butterfly Effect Theory in Management. *Journal of Contemporary Researches in Management and Accounting Sciences*, 2(4), 126-103. [In Persian].
- Brown, S., Earlam, C., & Race, P. (2007). *500 tips for teachers*. Translated by Saeid Khaksar, Tehran: Mowzoon. [In Persian].
- Burton, K., & Ready, R. (2018). *Building rapport with NLP in a day for Dummies*. Translated by Farshid Ghahremani, Tehran: Avand Danesh. [In Persian].
- Cooper, L. (2021). *L.N.P in life, work and business*. Translated by Maryam Meftahi, Tehran: Tehran. [In Persian].
- Dadkhah, S. (2021). *Turn your dreams into reality*, Tehran: Zehn Ziba. [In Persian].
- Dilts, R. (2016). *Visionary leadership skills: creating a world to which people want to belong*. Translated by Mahdi Qarachedaghi, Tehran: Peykan. [In Persian].
- Kazemian, H. (2018). How social political crises occur based on chaos theory. *Journal of Security Science*, 5(9), 1-26. [In Persian].
- Leiden, B. (2005). *The Encyclopaedia of Islam*. Translated by Hamid Ghahremani, Tehran: Adna. [In Persian].
- Mazrouei, H. (2004). Managing Asymmetric War from the Perspective of Chaos Theory. *Journal of Military Command and Management Research*, 7(25), 13-37. [In Persian].
- Nahj al-balāgha. (2002). Translated by Mohammad Dashti, Tehran: Ale Ali. [In Persian].
- O'connor, J., & Seymour, J. (2017). *Introducing neuro - linguistic programming: the new psychology of personal excellence*. Translated by Mahdi Qaracheh Daghi, Tehran: Alborz. [In Persian].
- Richardson, J. (2017). *The magic of rapport: how you can gain personal power in any situation*. Translated by Mahdi Qaracheh Daghi, Tehran: Asim. [In Persian].
- Saadi, M. (2017). *Golestan*, Tehran: Yaqoot Kavir. [In Persian].
- Sardar, Z., & Abrams, I. (2015). *Introducing chaos*. Translated by Aram Gharib, Tehran: Pardis Danesh. [In Persian].
- Savardelaver, M., & ZadaniFard, H. (2019). *Psychoanalysis of Milton Erikson*. Tehran: Danzheh. [In Persian].
- Shaeiri, H. R. (2018). *Visual semantic sign*. Tehran: Sokhan. [In Persian].

